

2. ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU

2nd International Turkish Culture Symposium
-Turkish Culture Throug Developmentol Periods-

7 - 8 EKİM 2024
ANKARA

BİLDİRİLER

Editör: **Prof. Dr. İsmet ÇETİN**

TİKA
T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

2. ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU
-Gelişim Dönemleri ile Türk Kültürü-

Editör
Prof. Dr. İsmet ÇETİN

Ankara 2024

Sarı Kam Prof. Dr. Dursun Yıldırım'ın Aziz Hatırasına...

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

2. ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU
-Gelişim Dönemleri ile Türk Kültürü-

Editör
Prof. Dr. İsmet ÇETİN

Ankara 2024

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

© Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Aralık 2024

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınlarının tamamının veya bir kısmının yayımcının yazılı izni olmadan herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır. Yayınların fikrî sorumluluğu ve imlâ tercihi yazarlarına aittir. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınlarında yer alan başka kaynaklardan alınmış tablo, resim ve benzeri şeylerin yasal kullanım sorumluluğu yazarlarına aittir.

İsmet ÇETİN (Ed.)

2. Uluslararası Türk Kültür Sempozyumu; Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2024

16 x 24, 764 s.

ISBN: 978-975-456-174-6

1. Türk Kültürü 2. Türkoloji 3. Türk Dünyası 4. Türk Tarihi

Genel Yayın Editörü

Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. İsmet ÇETİN

Prof. Dr. Fatih KİRİŞCIOĞLU

Prof. Dr. İbrahim DİLEK

Prof. Dr. Ferruh AĞCA

Prof. Dr. Halit ÇAL

Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ

Kapak: Sedat GEZGEN

Sayfa Tasarımı: Halil ÇELTİK

İletişim Adresi

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü

Bahçelievler, 7. Cad. 17. Sok. Nu. 38,06490 Ankara / TÜRKİYE

Tel: (00 90 312) 2133100 Belgegeçer: (00 90 312) 2134135

Genel ağ: <http://www.turkkulturu.org.tr>

e-posta: tkaedernegi@hotmail.com

Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093

Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No.: 21 Yenimahalle/ANKARA

250 adet basılmıştır. Aralık 2024

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI	XV
PROF. DR. İSMET ÇETİN'İN AÇIŞ KONUŞMASI	1
Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı.....	1
PROF. DR. AHMET BİCAN ERCİLASUN'UN KONUŞMASI	3
Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Başkanı	3
PROF. DR. NECDET HAYTA'NIN KONUŞMASI	5
T.C. Gazi Üniversitesi Rektör Yardımcısı.....	5
DR. MESUT ÖZARSLAN'IN KONUŞMASI	7
Keçiören Belediye Başkanı	7
AKSAKALLAR OTURUMU	9
Prof. Dr. Umay GÜNAY	9
Prof. Dr. Reşat GENÇ	12
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU	15
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN.....	19
ABDÜLMECİD TURAN'IN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLER	25
Abdullah ALLAH BERDİ.....	25
AFGAN TÜRKMENLERİNE AİT BİR NİNNİ.....	31
Abdullah MURADİ-Fatih YERDEMİR.....	31
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ AÇISINDAN "NÜMÛNE-İ EDEBİYYÂTI OSMÂNİYYE" ADLI ESERİNİN İNCELENMESİ	39
Ahmet Zahit SAÇI -Fatih YERDEMİR	39
KETBUKA, BÜYÜK OZAN, BESTECİ VE DEVLET ADAMI	49
Akedil TOYŞANULI	49
TÜRK HALKLARININ ETNOTOPONİMLERİNDE ORTAK YÖNLER....	55
Atajonova Anorgul CUMANİYAZOVNA	55

18. YÜZYIL AİT BİR YAZMA: KAŞIKCIZÂDE İSMAİL EFENDİ'NİN ÂŞIK GARİP HİKÂYESİ	61
Atiye NAZLI	61
İHSAN PARÇABAĞLI'NIN ŞİİRLERİNDE TELAFER BAĞLARI VE DOĞA	71
Aya Ahmed ABDULHAMED- Arife Ece EVİRGİN	71
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTAPLARINDA YER ALAN TÜRK HALK KÜLTÜRÜ ÖGELERİNİN İNCELENMESİ	81
Ayşe Derya ESKİMEN YILMAZ	81
FOTOĞRAFLARLA TÜRKİYE ALBÜMÜ ÜZERİNE GÖRSEL FOLKLORİK BİR İNCELEME.....	93
Ayşe UĞURELİ	93
QARAQALPAQ XALÍQ JÍRAWÍ QURBANBAY TÁJIBAEVTÍN JÍRAWSHÍLÍQ ÓNERİ.....	105
Aysholpan Muratbayqızı ORAZIMBETOVA	105
TÜRK DİLLİLERE SÖZVARLIKLARI ÜZERİNDEN TÜRKİYE TÜRKÇESİ ÖĞRETİMİ.....	109
Bobirmurzo KAMİLZHANOV- Fatih YERDEMİR.....	109
1924- 1930 YILLARI ARASINDA BATI TRAKYA'DA EĞİTİM FAALİYETLERİ VE MEHMET HİLMİ'NİN EĞİTİME BAKIŞI	119
Burcu Aysel BORA - Ayşe YÜCEL ÇETİN	119
KARAKALPAK ATASÖZLERİNDEKİ KÜLTÜREL UNSURLARLA GÜNÜMÜZE BİR BAKIŞ.....	131
Ceyhun Vedat UYGUR.....	131
TÜRK ATASÖZLERİNDE İKTİDAR VE TOPLUM İLİŞKİSİ	145
Dilay NAKIŞ.....	145
MACAR ŞİİRİNDE TÜRKLER.....	151
Edit TASNÁDÍ.....	151
ÇAĞDAŞ YUNAN EDEBİYATI DERS KİTAPLARININ SÖZLÜK BÖLÜMÜNDE YER ALAN TÜRKÇE SÖZCÜKLER	159
Ekin D. AÇIKGÖZ - Ayşe YÜCEL ÇETİN	159

TÜRK DİLLİ ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİ ÖĞRENİMİNDE TÜRK DİLİNE YÖNELİK BİLİŞSEL ALGILARI	165
Emel ŞAHİNGÖZ-Ayşe YÜCEL ÇETİN.....	165
NURETTİN ÖZDEMİR'İN POETİKASI	173
Emin BAŞ.....	173
TURMAĞAMBET İZTİLEVULI, HAYATI VE DÜŞÜNCELERİ.....	193
Emine DOĞANER - İsmet ÇETİN	193
BUHARA CELLÂTLARI VE ÖTGEN KÜNLER ROMANLARINDA ÖZBEK KÜLTÜRÜ	199
Ezgi GÜZELİŞ - Yasemin UZUN.....	199
ŞAİR MÜJGAN CAFERİ'NİN ŞİİRLERİ EKSENİNDE İRAN'DA TÜRK KADINLARI	215
Faruk GÜN.....	215
HALK HİKÂYELERİNDEKİ İZLEKTEN ETİK YAPIYA	227
Fatma PINAR	227
TOZANLI-DOĞANŞAR'DA KÖY, MEZRA, CEMAAT, MAHALLE, ARAZİ VE AİLE ADLARI.....	243
Fikri KARAMAN.....	243
TÜRK KÜLTÜR TARİHİNDE SÖZLÜKLERİN YERİ VE ÖNEMİ	271
Galibe HACİYEVA.....	271
BATI KÖKTÜRK KAĞANLIĞI MADENİ PARALARININ DAĞILIM COĞRAFYASI.....	285
Gaybullah BABAYAR.....	285
ATALARIMIZIN İSLAM ÖNCESİ İNANÇLARI VE KUTLADIKLARI TÖRENLER	293
Gularam Kamilovna MASHARİPOVA	293
ELÂZİĞ YÖRESİNDE YAĞMUR YAĞDIRMA TÖRENLERİ	309
Gülda ÇETİNDAG SÜME.....	309

KAŞGARLI MAHMUT'UN DLT'DEKİ FOLKLOR DERLEME YÖNTEMİ HAKKINDA.....	325
Gülim KARIMOVA - Fikret TÜRKMEN.....	325
GELENEĞİN YAŞATILMASI VE AKTARILMASI BAĞLAMINDA SAYA GEZME: BURSA ÖRNEĞİ.....	331
Gülsüm SADIÇ	331
YAHYA KEMAL'İN GÖZÜNDEN FİLİBE'DE TÜRK KÜLTÜRÜ	345
Halide Gamze İNCE YAKAR.....	345
BULGARCA-TÜRKÇE SÖZLÜK'TE TÜRKLÜKLE İLGİLİ MADDELERİN SÖZ VARLIĞI.....	357
Hande AÇIKGÖZ.....	357
KUTADGU BİLİĞ'DE YEK (ŞEYTAN) VE YELBÜKE (CİN/EJDERHA) BEN-ZETMELERİ.....	363
Hatice COŞKUN	363
MEHMET FARUK GÜRTUNCA'NIN "BÜYÜK HAKAN ALP ARSLAN" OYUNU ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	373
Irmak SALIN - İsmet ÇETİN.....	373
DEMİRCİ'DE HALICILIK İLE İLGİLİ FOLKLORİK UNSURLAR.....	389
İlknur TUFENKÇİ BALLI.....	389
TASAVVUFÎ DÜŞÜNCE YAPISININ MASALLARDA MOTİF OLARAK AKTARIMI: TÜMAK I PROJESİ ÖRNEĞİ.....	403
Latife ÖZCAN.....	403
FİRDEVSİ'NİN ŞEHNAMESİ'NDE SİMURG'UN İKİ YÜZÜ	415
Mahsa ANVARI.....	415
TÜRK HALK BİLİMİ ÖĞRETİM KİTAPLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	421
Makbule SEVİNÇ- Mehmet Akif KORKMAZ	421
TUVA TÜRKLERİNİN FOLKLORUNDA BİR GÜZEL TİPİ: ALTIN DANGINA	437
Mariia EREN.....	437

TUVA TÜRKLERİNİN FOLKLORUNDA BİR GÜZEL TİPİ: ALTIN DANGINA

Mariia EREN*

Giriş

Tuva kahramanlık destanlarında yer alan kadın karakterlerin baş kahraman olduğu kadar uzun gelişme sürecine uğradıkları görülmektedir. Moğol ve Buryat halk kültüründe masallar ve mitolojik öyküler (üligerler) üzerine çalışan Y.N. Kuzmina (1980: 147) Türk-Moğol epik destan geleneğindeki kadın imajlarının ata kadın, savaşçı kadın, diriltlen ve koruyucu kadın olmak üzere zoomorfik olanlardan antropomorfik olanlara doğru değiştiğinden söz etmektedir. Bahsi geçen kadın tiplerindeki en önemli işlev diriltmedir. Tuva destanlarında ise "sade" bir tipin bulunduğunu söylemek çok doğru olmaz çünkü tek bir karakter çeşitli işlevleri içerebilir (Hertek 2005: 109).

Tuva kahramanlık destanlarında genellikle merkezi konumda bulunan baş karakteri olan bahadır ve atı olmasının yanı sıra; *dangina*, *altın dangina*, *Uzun-Nazın-dangina*, *Çeçen-dariygi* olarak geçip Han'ın kızı ve bahadırın sevgilisi olan daha bir tip karşımıza çıkmaktadır. Dangina'nın epik destan geleneğinin etkisi altında kalan masal türüne geçtiği de görülmektedir. Etimolojik olarak "dangina" kelimesi "dakini, dagini" kavramlarından gelmektedir. Moğol ve bazı Türk topluluklarının folklorunda *dakiniler* merkezi karakterler niteliğinde olağanüstü güçlere sahip güzel kızlardır. Mitoloji Sözlüğü'ne göre (Meletinskiy 1990: 170) dakiniler Hint mitolojisinde acımasız ve kötü niyetli dişi varlıklar olarak tarif edilmektedir. Lamaizm dini yayıldıkça söz konusu varlıklar Moğol mitlerinde bir nevi mitolojik karakterler olarak panteona girmişlerdir. Sonrasında geniş anlamda "dakiniler" şeklinde bütün dişi varlıklar ve iyeler adlandırılmaya başlanmıştır. "Tuva Halk Masalları" (1994: 434) adlı kitapta sözlük kısmında dangina "Han'ın kızı, peri, güzel" şeklinde açıklanmıştır.

Halk masallarında yardımcı dangina "asıl kahramanın çevresi" grubuna girmektedir. Adı geçen karakter ikinci planda yer almasına rağmen ana kahraman kadar dikkat çekici ve önemli bir yere sahiptir. Dangina imajı, Tuva Türklerinin halk anlayışındaki genç kadının millî idealini yansıtmaktadır. Ona has genç yaşı, güzelliği, bilgeliği gibi özelliklere hem kahramanlık destanlarında hem de olağanüstü halk masallarında rastlanmaktadır. Daha geç dönemlerde anlatılan folklor eserlerinde dangina'nın olumlu özellikleri arasına bilgelik ve iyi maddi durumu gibi nitelikler de girmiştir (Homuşku 2024: 213).

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi DTCF Öğretim Üyesi; erenmariia@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4834-450X.

Söz konusu kadın karakterin güzellik seviyesi "Balıkçı Bagay-ool" (1994: 346-347) adlı masal metninden anlaşılır. Masala göre balıkçı, nehir kıyısında balık tuttuğu sırada altın sandığa mahkûm edilmiş altın dangına'yı bulup onunla evlenir. "*Sandığı evine götürdükten sonra açıp içinde çok güzel dangına'yı görmüş*" (Ону чөвүрээ чадырынга эккелгеш, чазып көөргө, кончуг чараш алдын даңгына болган) ifadelerinde bahsi geçen özellik vurgulanır. Kadının güzelliğinden dolayı balıkçı tüm işlerini bırakır, hep onun yanında oturur. Bunun üzerine altın dangına adama her zaman kocasının cebinde olsun diye kendi resmini çizip verir. Bir gün balıkçı dışarıdayken resmini kaybeder, resmi ise uçarak bir Han'ın yaşadığı yere düşer. Han resme bakarak "*Bu nehrin başında inanılmaz güzel biri yaşıyormuş*" (Бо хемний бажында кайгамчык-ла чараш кижиге бар чуве-дир аа!) der ve o da dangına ile evlenmek ister. Güzeli tasvir eden resim motifine "Yedi Kardeşler" (1994: 293-301) adlı masalda da rastlanılır.

"Sarıg-Heme Nehrinde Yaşamış Tavın-Haan" adlı metinde (2014: 99) güzel dangına şu şekilde betimlenmektedir: "*Yetmiş metre kadar uzun saçlı, köknar ağacı gibi zayıf, kuş kirazı gibi siyah gözlü, deniz kabuğu gibi beyaz dişli, teleskop gibi keskin gözlü, kan gibi kırmızı yanaklı, kar gibi beyaz tenli Uzun-Dangına*" (Чодураа дег кара карактыг, чойган дег хөнү сынныг, энгиске дег кызыл чаактыг, айлываа үннүг, эмишкеек дег чинге, чараш салааларлыг (даңгына)).

"Hunan-Kara" adlı destanda (1997: 295) Uzun-Nazın dangına'nın nefrit gibi beyaz dişleriyle gülümsediğinden söz edilmektedir (Хаш ишкаш ак джиге биле). Moğol kökenli "haş" kelimesi "beyaz, şeffaf" ve aynı zamanda "nefrit" anlamına gelmektedir.

Alday-Buuçu, Alday-Sumber, Arı-Haan, Tanaa-Herel, Hunan-Kara gibi çeşitli destanlarda ve Hayındırınmay Bagay-ool, Oskül-ool ile Dokuz Kırmızımsı Kızıl At, Ak-Sağış ile Kara-Sağış Kardeşler, Yedi Kardeşler, Balıkçı Bagay-ool gibi halk masallarında kadın karakterin genelde kendi isminin olmadığı görülmektedir. Bunun yerine "ışık, güneş ve altın" sözlerini içeren ifadeler mevcuttur. Söz gelimi, "Güneş ile Ay ışığını yayan Altın dangına" (ай-хун херелдиг Алдын даңгына), "Altın Işıklı" (Алдын-Чуңгулак даңгына) gibi adlar yer almaktadır. Bu tür sıfatların eski solar, yani güneş kültüne bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Kahramanlık destanlarında baş kahramanın "altın başlı ve gümüş göğüslü" olarak dünyaya gelmesi hiç de tesadüf değildir. Altın ve ışık; hayır, yaratılış, hayat gibi kavramlarla özdeşleştirilir. Halk masallarındaki bu tür kadın karakterler ise aktif pozitif başlangıç anlamını taşımaktadır (Hertek 2005: 112-113). Altın sıfatı aynı zamanda "olağanüstü, sihirli" anlamında da kullanılabilir. Tuva halk masallarında bu manadaki altın balık ve altın süs kutusu gibi sihirli nesneler mevcuttur.

Dangına'nın gökyüzüyle ilintili olduğu "Hayındırınmay Bagay-ool" adlı masalda (1994: 125) da görülmektedir: 'Doksan dokuz yıl varma süresi uzaklığında göğün doksan dokuzuncu katında Ay-Güneş-Işık Saçan Altın

dangına'nın var olduğundan bahsedilmektedir. "Yedi Kardeşler" masalında ise (1994: 293-301) Ay ile Güneşle ilişkisi vurgulanarak Altın dangına "Yeni Ay zamanında buluşacağız. Ben Ay olacağım, siz ise Ülker olacaksınız" der. "Yedi kardeşler Ülker olmuşlar, Altın dangına Ay olmuş, bu şekilde de muradına ermişler". Bu tür betimlemeler Altın dangına'nın yeryüzü menşesine bağlı olmadığının göstergesidir. O, insanlar arasında yaşamaz, sık sık gökyüzünden aşağıya iner. Büyük ihtimalle bu nedenlerden dolayı ışık ve parıltı dışında herhangi bir sıfat veya tarif bulunamaz. Dangına'nın güneşle, dolayısıyla ateşle bağlantısı; söz konusu imajı arkaik mitolojinin anaerkil figürü olan ateş ve ocak koruyucusuyla ilişkilendirmektedir.

Altın dangına imajında güzel olması ve baş kahramana yardım etmesi özelliklerinin bulunmasıyla birlikte büyüsel özellikleri de mevcuttur. Folklor metinlerinde "büyü sahibi" (илби-шидили), "bilgi sahibi" (эртемниг, эртем-билиглиг) gibi ifadelerle tanımlanır. Örneğin, genellikle destanlarda dangına çeşitli otları kullanarak ölmüş ya da yaralı bahadırı canlandırma işlevini gerçekleştirir. Kullandığı bitki ve otların "emsagaan, dom-sagaan ot" şeklinde genel adlandırmaları vardır. "Hayındırınmay Bagay-ool" masalında yukarda söz edilmiş özellikler şu şekilde betimlenmektedir:

"Altın dangına çıkıp Hayındırınmay'ın dik duran kemiklerinin sevgilisine ait olduğunu anlayıp elbisesini almış bahadıra doğru koşmuş. Yaklaşınca yiğidi elbiseye sarıp yerden kaldırmış, otağın içine götürmüş. Sabaha kadar şifalı ak otlarla, öğlene kadar şifalı *düşpun* adı olan diğer ak otlarla tedavi ederek ve efsun yaparak yiğidi iyileştirmiş" (Tuvinskiye skazki 1994: 211).

"Hunan-Kara" adlı destanda (1997: 225) Uzun Nazın dangına'nın olağanüstü yetenekleri şu şekilde tarif edilmektedir: "Kızmış sinirlenmiş dangına, bin sihir kullanarak bin kılığa girebilerek üç yaşındaki siyah buzağı kesip bütün olarak kızartmış. Sihirle kırmızı kâse yapıp sevgilisi Hunan-Kara'nın karnını doyurmuş. Bundan sonra ise Hunan-Kara'nın üç yaşındaki buzağının gücü kadar güç gelmiştir"

"Ayı Kulağı" (Адыг-Кулак) olarak adlandırılan Tuva halk masalında ikisi altın, biri gümüş olmak üzere üç güzel dangına birer birer baş kahramana "beyaz bir şey" verirler. Kötü varlık olan Ak-Mangıs'la karşılaşınca Ayı Kulağı ona verilen bu üç "beyaz şey" yutar ve bunun sayesinde çok güçlü olur ve düşmanını yener (Habunova 2017: 106).

"Bogda Çangar Han" adlı destanda Şil-ool'a'nın sırtına ok vurulunca delikanlı ölür, hiç kimse de onu tekrar canlandıramaz. Yiğidin atı Üst Dünya'ya yükselip orada Gök Han'ın kızı Nogaan dangına'nın at sürüsünün içine karışır. Dangına şifa otlarını ezip üzerine efsun yapar, ölmüş Şil-ool'un kulağına bunu üfleterek "Uyan" dedikten sonra Şil-ool ayağa kalkar (Kungaa 2016: 86-89).

"Boktug Kiriş, Bora Şeley" adlı destanda (1997: 433) Boktug Kiriş öldükten sonra üç dangına yanına yaklaşp onu hareket ettirmeye çalışırlar. Kıpırdayamadığını görünce Hün-han'ın kızı olan dangına koynundan ipek

mendili çıkarıp "Boktug Kiriş, beni duyuyorsan bir defa dön" der ve delikanlının üstünden atlar. Ay-Han'ın kızı sarı mendili çıkarıp "Duyuyorsan nefes al" der ve aynı şekilde üstünden atlar. Üçüncü dangına Der-Han'ın kızı ise siyah ipek mendili çıkarıp yiğidin ağzını siler ve "Gerçekten kocamsan kalk" dedikten sonra Boktug Kiriş uyuyakaldığını sanarak uyanır ve kendine gelir. Bu metin parçasında büyüsel eylemlerle birlikte mitolojik anlayışlar için önemli bir yere sahip olan ritüelistik üç sayısı da yer almaktadır.

Bunun yanı sıra sihir sayesinde dangına'nın boz şahin, altın başlı kadife ördek, siyah inek, gri tavşan ve altın balık gibi kuşların ve hayvanların kılığına girme yeteneği bulunmaktadır. "Hunan-Kara" destanında (1997: 161) güzel kadının söz konusu özellikleri şu şekilde betimlenmektedir: "*Han kızının yanında kuş tüylerinden yapılmış giysisi vardı. Dangına sihir ve büyü kabiliyetine sahipti: yabancı biri bakınca hemen Üst Dünya'ya uçuverir. Kuş tüylerinden giysisini giyince gökyüzüne çıkar. İşte böyle bir dangına vardı*".

Tuvaların "Arzılan-Kara Attıg Çeçen Kara Möge" destanında Narın Dangına adlı kahraman eşini kurtarmak ya da ona yardım etmek için şekil değiştirip kuş derisi donuna girip yardıma gider.

"Narın Dangına düşünüp düşleyip uyuyup yatağında, Tam kuzey yönde Çeçen Kara bahadır, Çereendey kocakarının askeri, çerisi ile, Savaşalı epey vakit olmuş. Atı, kendisi kişi kanı içmiş, Ölmek üzere olarak düş görmüş, Narın Dangına kuş derisi donunu giyip, Üç kat altın kızılığın üstü ile, Dümdüz kuzey tarafa gidi vermiş" (Müçük 2020: 48, 51).

Kimi zaman Tuva mitlerinde baş kahramana yardım eden iye imajı da karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu iye, baş karakterin karşısına yaralı ayı veya bir mekân sahibesi olarak çıkabilir. Mekân sahibeleri arasında ak saçlı *albıs* ile *diiren* gibi varlıkların yanı sıra, güzel dangına da yer alabilir (Samdan 2002: 241). Burada yer iyesi (чep ээзи) rolünde görülen dangına ile genellikle yalnız bir avcı karşılaşır. Folklorik metinlerde bu tip dangına, at üzerinde güzel elbiseli güzel genç bir kadın olarak tarif edilir. Bu tür örneklerde rastlanılan dangına avcıya yardım edebileceği gibi hayatını alabileceği de görülmektedir (Homuşku 2024: 221). Baştan çıkaran ve zarar verebilen dangına / mekân sahibesi, psikoanalitik kuram bakımından negatif anima'yı temsil eden *femme fatale* tipidir. Ayrıca "femme fatale" naratolojide 'sahte kadın'dır ve "avcıyı yolundan alıkoyan, hedefinden saptıran" işleviyle tanınır (Ozan 2008: 131-132). Yıkıcı ve negatif anima'nın bütün dünya edebiyatında, halk edebiyatında, mitolojisinde ve çağdaş sanatında yaygın bir tiptir.

Sonuç

Tuva kahramanlık destanlarında ve halk masallarında diğer karakterlerin yanında dangına olarak adlandırılan kadın imajı yer almaktadır. Bahadır kadınlara kıyasla altın dangına'nın gücü onun güzelliğinde, yardım severliğinde ve olağanüstü yeteneklerinde saklanır. Tuva Türkleri halk edebiyatı ürünlerinde

dangına'nın aşırı güzelliğini vurgulayarak kadın dış görünüşüne ilişkin anlayışını ve millî ideallerini göstermektedirler. Folklor örneklerinde "altın, güneş/ay ışıltılı dangına" ifadeleri kullanıldığından söz konusu karakterin güneş kültüne bağlı olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte Türk-Moğol epik destan geleneğinde "altın" ile "gümüş" sıfatları vasıtasıyla kusursuz, ideal, asil imajlar oluşturulmaktadır. Dangına'nın güneşle ve dolayısıyla ateşle de ilintili olması, ev-ocak koruyucusuna kadar gitmektedir. Dangına'nın gökyüzüne ait olduğu kuş kılığına girip Üst Dünya'ya uçabilmesi kabiliyetinden dolayı anlaşılmaktadır. Güzel kadının kuşa ya da hayvana dönüşebilmesi, kutsal sayılan totem atasının gücüne katılması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda söz konusu karakterin yaşlıları gençleştirme, ölüleri diriltme yeteneğine sahip olması altın dangına'nın mitolojik tabiatına işaret etmektedir.

Kaynakça

- Habunova, Ye. E. (2017). *Skazki narodov mira "Sin medvedya"*. Elista: Izdatelstvo Kalmitskogo universiteta.
- Hertek, L.K. (2005). *Mifologičeskiye traditsii v tuvinskih geroičeskih skazaniyah. Dissertatsiya na soiskaniye uçonoy stepeni kandidata filologičeskih nauk*. Moskova.
- Homuşku, M.R. (2024). "Jenskiy obraz dangına v yazıkovoy kartine mira tuvintsev". *Vestnik SVFU*, T. 21, №2. 211-227.
- Kungaa, M.B. (2016). *Tuvinskiye folklorniye sujetı, voshodyaşıye k "Cangaru". Materialı regionalnoy naučnoy konferentsii, posvyaşennoy 95-letiyu so dnya rojdeniya professora A.Ş.Kiçikova*. Elista: Izdatelstvo Kalmitskogo universiteta.
- Kuzmina, Ye. N. (1980). *Jenskiye obrazi v geroičeskom epose buryatskogo naroda*. Novosibirsk: Nauka.
- Meletinskiy, Ye. M. (1990). *Mifologičeskiy slovar*. Dakini. Moskova: Sovetskaya entsiklopediya.
- Müçük, Mehtap (2020). "Sibiryā Sahası Türk Destanlarında Kahramana Yardımcı Kuşlar Üzerine Bir İnceleme". *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 3. 41-67.
- Ozan, Meral (2008). *Die 'tote Seele'. Die Brautwerbung als narrativer Diskurs im Volksmärchen der deutschen und türkischen Erzählkultur*. München: Iudicium Verlag.
- Samdam, Z.B. (2002). "Poetika tuvinskogo mifa". *Uçonıye zapiski*. V1p. XIX. Kızıl. 235-246.
- Сарыг-Хемниң иштин чурттаан Тавын-Хаан // Тыва тоолдар. Kızıl: Tuvinskoye knijnoye izdatelstvo.
- Tuvinskiye geroičeskiye skazaniya (1997). Novosibirsk: Nauka.
- Tuvinskiye narodniye skazki (1994). Novosibirsk: Nauka.